

[http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1199;](http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1199)
[http://www.vlada.kiev.ua/fcontent.php?racode=311&topic=48696;](http://www.vlada.kiev.ua/fcontent.php?racode=311&topic=48696)
http://www.ae-lib.org.ua/texts/bakanov_dickens_great_exp_ua.htm..

Сушко З. Дискурсивная переводческая практика Юрия Лисняка в контексте переводов шестидесятников

В статье рассматривается творческая индивидуальность Юрия Лисняка, роль его переводческого наследия в литературно-художественном процессе второй половины XX века. Исследуется круг переводческих интересов и специфика переводческого творчества

Ключевые слова: Ю. Лисняк, журнал «Вселенная», перевод, художественное произведение, подлинник.

Ольга Царик, доц. (Тернопіль)

ББК 82.090

УДК 821.111 (73) 09

Герман Кестен як митець і особистість: рецепція і трансформація

У статті розглядається життєвий та творчий шлях німецького письменника 20 століття Германа Кестена. Аналізуються особистісні та мистецькі особливості Кестена крізь призму рецепції та трансформації.

Ключові слова: Герман Кестен, німецька література, літературна епоха, неокласицизм, рецепція.

Herman Kesten as the writer and the person: reception and transformation.

In article it is considered vital and a career of the German writer of 20 centuries Herman Kesten. Personal and literary features of Kesten are analyzed through a prism of reception and transformation.

Keywords: Herman Kesten, the literature of Germany, literary epoch, neoklasitsizm, reception.

Серед представників німецької літератури XX століття чільне місце займає народжений у Підволочиську письменник Герман Кестен. Життєвий шлях і літературний доробок

письменника ще мало досліджений в Україні, тому мета нашого дослідження полягає у вивченні особистісних і мистецьких особливостей Кестена крізь призму рецепції та трансформації.

При висвітленні біографії Германа Кестена дослідники звертають увагу на місце народження письменника, оскільки здавна побутує думка, що «місце народження людини впливає на її світосприйняття» [Стецюк 2009: 156]. У збірнику, виданому до 100-ліття від дня народження Кестена («Ich hatte Glück mit Menschen». Zum 100. Geburtstag des Dichters Hermann Kesten. – Nürnberg: Tümmels Buchdruckerei und Verlag GmbH, 2000. – 191 s.), дослідник Ульф фон Девітц уклав розділ «Vertuschung oder: «Geboren 1900, aufgewachsen in Nürnberg» (Спроба приховати або: «Народжений 1900, виріс у Нюрнбергу»). Під таким самим заголовком, де рік народження вказано, а місце народження начебто замовчується, жителі Нюрнберга створили віртуальний музей Германа Кестена в Інтернеті. Вже заголовок повертає увагу до білих плям у біографії письменника. Кестен ніколи не відрікався від свого справжнього місця народження, хоча впродовж життя замовчував той факт, іноді навіть намагався змінювати. [Ulf von Dewitz 2000: 28]. Коли його допитували про місце народження, він, як правило, відповідав: «Ах, облиште це...» або реагував мило та іронічно: «Нехай потішається».

Далі в тексті читаємо: «Hermann Chaim Kesten wurde am 28. Januar 1900 in Podwolotschiska im k.&k. Kronland Galizien als Kind jüdischer Eltern geboren. Alle - auch heute noch zu findenden - anders lautenden Angaben über den Geburtsort sind korrekturbedürftig» [Ulf von Dewitz 2000: 28] (Герман Хаїм Кестен народився 28 січня 1900 року в Підволочиську Коронної землі Галичини у єврейській сім'ї. Всі інші відомості про місце народження, які зустрічаються ще сьогодні, істотно корегуються). Автор проводить ґрунтовне дослідження щодо з'ясування істини, звідки взялося оманливе місце народження Кестена. У паспортах і посвідченнях подавалося принаймні місце народження „Польща“, яке пізніше було замінене вказівкою на американське громадянство. Проте одного разу замовчування місця народження принесло Кестену якусь вигоду. Директор Нюрнбергської Народної вищої школи доктор Георг Густав Візнер листувався із Кестеном з 1949 року, а

пізніше й познайомився особисто, та запросив письменника до Нюрнберга. На початку п'ятдесятих років Вінер кілька разів пропонував Кестена у лауреати Премії культури міста Нюрнберга.

Міська рада зрештою присудила премію Кестену, на що мав вагомий вплив той чинник, що в поданні вказувалося місце народження Кестена – Нюрнберг. Очевидно, запізно звернув на те увагу тодішній голова міської фракції Християнсько-демократичного союзу, доктор Оскар Шнайдер, що Підволочиськ, а не Нюрнберг справжнє місце народження Германа Кестена. Тут мав би Кестен розкрити таємницю і розповісти правду, проте не зробив цього [Ulf von Dewitz 2000: 29].

Пізніше після присудження Премії культури 16.07.1954 року принаймні добре інформовані кола у Нюрнбергу знали про галицьке походження Кестена. Засобам масової інформації, зокрема пресі не було відомо про цей факт. Представлення нових лауреатів Премії культури у новинах Нюрнберга починалося словами: «Нагороджений Премією культури міста Нюрнберга письменник світового рівня Герман Кестен, який народився у Нюрнбергу» [Ulf von Dewitz 2000:28]. Георг Густав Візнер зіткнувся з цією новиною лише у серпні 1954 року, в документах до служби бургомистра та до відділу культури він виразив спочатку своє здивування, а потім вибачився за свою помилку, посилаючись на записи в енциклопедії, достеменно названо місце народження Кестена Нюрнберг. Далі Візнер припускав, що можливо Кестен переїхав у Нюрнберг у дитинстві та ніколи не знав про своє галицьке походження. Розмірковуючи на свій захист, Візнер запитував, «хто ж повідомив про цей факт», і пропонував прийнятне пояснення: «Перш за все можу тільки здогадуватися, що йдеться про донос з націонал-соціалістичних кіл». Зрештою, закінчив застереженням: «у Нюрнбергу поширилося, що труднощі одного чоловіка зачепили всі інстанції, які чесно дбають про демократію. Необхідно бути на сторожі» [Ulf von Dewitz 2000: 29].

Цікавим штрихом до портрету Германа Кестена є його громадянство. Сам Кестен називав себе громадянином світу, зрідка висловлювався про свою приналежність до різних

держав, за винятком здобутого 1949 року американського громадянства. У двох листах з 1920 року він називав себе «громадянином колишньої Австро-Угорської монархії». А у зв'язку з німецькою політичною ситуацією називався «іноземцем».

Дослідник Ульф фон Девітц наголошував, що для літератора, який сказав сам про себе, що він «однак завжди і всюди залишається німецьким поетом», важко повірити, що Кестен не мав би бути громадянином німецької держави. Перших двадцять років Кестен був громадянином Австро-Угорської монархії. Це громадянство він, як і вся його сім'я, отримав при народженні. Родина Ісака Кестена (батька Германа Кестена) зберігала це громадянство у Нюрнберзі, принаймні до 1918 року, про що свідчить військова служба Ісака Кестена. На документах, які Кестен подавав при вступі до Ерлянгена та Франкфурта, значиться громадянство різних держав.

Це зумовлено політичною приналежністю Галичини, і водночас Підволочиська, до різних держав після Першої світової війни. У 1919 році Кестен реєструвався у Ерлянгені як громадянин Галичини, в вже у 1921 році як „staatenlos" (Не має громадянства), що зрештою було замінено на громадянство Польщі – ймовірно працівником університетського правління [Ulf von Dewitz 2000: 44].

При реєстрації у Франкфурті Герман Кестен указав громадянство України. З 1925 до 1928 рр. знову вказувалося громадянство Польщі. Виходячи з різної інформації, Кестен не мав німецького громадянства аж до 1928 року.

Перший роман Германа Кестена «Йозеф шукає свободу», що був опублікований 1928 року, приніс йому славу. Кестена подавали на високу літературну відзнаку – премію, якою відзначали лише німецьких молодих авторів. Як поляк Кестен не мав би жодних шансів на отримання цієї премії, а вже у 1933 році після нацистського перевороту він виїхав з Берліна з німецьким паспортом до Парижа [Ulf von Dewitz 2000:45].

У період між 1933 та 1940 роками Кестен знову втратив німецьке громадянство, можливо через офіційний акт експатріації (все-таки він був у списку переслідуваних авторів), або як емігрант не мав права продовжити свій німецький паспорт.

У 1940 році Кестен виїхав до США, оскільки у Франції було небезпечно для німецьких біженців, котрих французька влада хотіла видати Гітлеру. 1949 року Герман Кестен отримав американське громадянство і мав можливість приїжджати в Європу [Стецюк 2009:154].

У передмові до збірки творів Кестена «Mit Menschen leben. Ein Nürnberger» (Жити з людьми. Нюрнберзька книга для читання), яку видав у 1999 році Вольфганг Буль і написав передмову до неї, читаємо: «Герман Кестен врятував багато життів. Разом з Томасом Манном він був почесним радником, а отже безкоштовним консультантом для німецькомовних авторів при заснованому американськими письменниками комітеті, що займався порятунком письменників з Європи, яким загрожувала небезпека [Buhl у: Kesten 1999: 14].

Як пише Вольфганг Буль, період з 1933 до 1949 року налічує понад 10 000 листів до Германа Кестена та його відповідей на них. У результаті цього листування Кестен допоміг врятувати життя багатьом видатним особистостям з Європи, серед яких Фойхтвангер, Генріх Ман, Ландсгоф, Мазерель. «Чи було їх п'ятдесят чи сто, чи більше?» Дослідник наводить кілька уривків з листів до Кестена: – Цукмайер з Вермонта: «як я чую, Ви найактивніший та найенергійніший помічник для наших друзів з Європи, яким загрожує небезпека». – Йозеф Вітлін, поляк, з Лісабона: «Ви маєте тут репутацію всемогутнього рятівника». – Стефан Цвейг зрештою в лютому 1941 писав з Коннектикута: «Так як Ви батько-захисник і навіть святий-заступник всіх на світі загублених» [Buhl у: Kesten 1999: 15].

Герман Кестен був, як зазначає Гендрік Вебер, феноменом свого часу, про що свідчить довге життя Кестена, його великий літературний доробок. Видатний літератор, літературний посередник, видавець важливих антологій та збірок творів, літературний критик, а також журналіст свого століття – така повнота досвіду в одній особі дає можливість говорити про феномен, надзвичайну багатовекторність літературної особистості Кестена, що безсумнівно зробив великий вклад у літературу 20 століття [Weber 2001: 6].

Спершу варто згадати про роль Германа Кестена як літературного посередника, яку він виконував майже впродовж

життя. Його місія «шукача талантів, ініціатора та літературного координатора», його робота лектора та видавця, літературного агента при вивченні творчості Кестена заслуговують першочергової уваги. Кестен видавав твори Генріха Гайне, Еміля Золя, Йозефа Рота, Курта Тухольського, Рене Шікеле, Лессінга і важливі антології романтизму, європейської літератури ХХ століття та ін.

Поряд з літературною діяльністю Кестен працював у важливих видавництвах того часу, він був лектором та видавничим редактором у видавництві в Потсдамі та Берліні в період з 1927 до 1933 роки, працював у видавництві в Амстердамі між 1933 та 1938/39 рр. та, врешті, працював у Мюнхені від 1949 до 1973 рр. «Німецька публіка та німецькі автори заслуговують найцікавішої та найгострішої критики», – так зізнавався німецький автор Кестен.

Гергард Брак відзначає, що Кестен був просвітителем з моральними претензіями, він був моралістом і впродовж усього життя. З літературної точки зору Кестен прожив декілька життів, принаймні три або чотири. Одне як молодий поет та драматург, що викликав до себе велику увагу в часи Веймарської республіки, друге як переслідуваний письменник, що рятував своє життя у засланні в часи Третього Рейху, третє як засланий літератор після 1945 року, потім ще прожив четверте життя як лірик, і ще одне – у пошуку Бога. Четверте життя Кестена було б тоді одне з найбільш мовчазних, багате на думки, суперечливе життя ліричного публіциста, чия контрабанда у власній свідомості постійно воювала із цензурними органами влади власної совісті.

Герман Кестен був компетентним видавничим редактором з відмінним критичним чуттям. Він виступив із позитивною критикою для Добліна (Döblin), чиї твори у засланні сприймалися надзвичайно погано, Кестен заступався за Генрі Вілліама Катца (Henry William Katz) і за багатьох інших. Сприяння літературним компонентам допомогло літературі заслання відштовхнути небезпеку великої Tendenzhaftigkeit. Інші критики (Людвіг Маркуз, Вайскопф, Вальтер Олден) поводитися тут надто опортуністично. Вони схилилися постійно до того, щоб висунути на передній план відповідні політичні погляди, а літературні претензії відсунути на задній план.

Захист літературної якості в жодному випадку не означав, що Кестен відхилив політичні тенденції. Якісні художні твори для Кестена повинні неодмінно бути «політичними», проте для того, щоб Кестен визнав твори видатними, вони обов'язково мали бути «літературними». «Свобода літератури» – це був політичний постулат для Кестена; «література», у прямому значенні слова, не могла існувати для нього під впливом диктатури.

Дивна позиція Кестена полягає у тому, що він, сам будучи письменником заслання, обстоював «обов'язковість політики», проте не з політичними, а зі словесними аргументами. З приводу цієї думки часто виникають непорозуміння. Кестена часто називали консервативним, яким він, напевно, не був. Він був, швидше, ліберальним, не марксистом, а переконливою особистістю, що незалежно мислячи, діє – нонконформістом.

Усі обов'язки, які Кестен виконував з притаманною йому інтенсивністю та натхненням і значимість яких важко переоцінити, це його видавничі, організаційні та політичні справи. Скрізь він працював менеджером власних та інших справ. Все це складові феномену Германа Кестена.

Кожне з різних життів вимагало й інших пріоритетів. Кожне життя розглядав Кестен крізь призму інших завдань у своїй літературній праці, як він казав, «у іншій кав'ярні світу». Водночас змінювалися основи його діяльності у часи Ваймарської республіки, вигнання з Федеративної республіки. Кестен завжди залишався вірним своїм життєвим принципам. Мовлячи словами Брака, «він послідовний, морально стійкий. Він мораліст. Він сам це сказав. І він мав рацію». [Brack 2000: 107].

Все, що Кестен завжди робив у різні періоди свого життя, вкладається у концепцію послідовності. Він був послідовним у толерантності до всього, що притаманне людині, навіть всупереч пануючим табу, послідовним у непримиренності проти всього варварського, навіть коли це маскувалося під відомою ідеологією. Послідовним він був і у звертанні до батьківщини, послідовним у еміграції. Послідовним він був як друг, як співрозмовник. Послідовним був Кестен і в критиці, і в ставленні до критики. І навіть там, де

він змінювався – у ставленні до мови та вибору засобів комунікації. Кестен був послідовним і постійним у розвитку.

Стійким Кестен був перш за все у духовній позиції, у питаннях світогляду, у питаннях теології та телеології. Необхідно зазначити, що віруючим у значенні віри у спасіння в райському потойбічному світі він не був, оскільки хотів вірити у райське життя комунізму. У романтика Йозефа Айхендорфа йому не подобався католицизм і американська релігійна письменниця Марі Бейкер-Едді була йому основою для багатьох прекрасних сатиричних сцен і навіть для драми, яку він писав разом із Ернстом Толлером «Чудо в Америці».

Автобіографічний твір Кестена «Жити з людьми» служить цікавим аргументом його самохарактеристики: «Ich bin von Natur ein Republikaner und habe, seit ich zurückdenke, Selbstgefühl. Ich habe Respekt vor anderen Menschen, Ehrfurcht vor guten, Bewunderung für bedeutende Menschen, aber ich bin nie einem Menschen begegnet, vor dem ich mich nicht von gleich zu gleich fühlte, und wenn mir morgen der liebe Gott in den Weg tritt, so werde ich nicht vor ihm in den Staub fallen und ihn anbeten, sondern ihm von gleich zu gleich entgegentreten; wenn es einen Gott gibt, etwa jenen, von dem man sagt, daß er unsere Welt geschaffen habe, so bin ich sein Geschöpf und also seinesgleichen, und trage seinen Atem in mir, wie meine Figuren, die ich geschaffen habe, meinen Lebenshauch atmen, und meinesgleichen, und mir ebenbürtig sind». (Від природи я республіканець і, відколи себе пам'ятаю, маю відчуття власної гідності. Я поважаю інших людей, відчуваю благоговіння перед добрими, захоплення видатними людьми, але ніколи не зустрічав людини, перед якою я б не почувся рівнею, навіть, коли б я завтра зустрів на дорозі милого Бога, я б не падав перед ним на коліна і не молився б до нього, а вийшов би йому назустріч як рівному; якщо існує Бог, а саме той, про якого говорять, що він створив наш світ, отже я його створіння і рівний йому та маю його подих у собі, як і мої герої, яких я створив та вдихнув у них життя, подібні до мене і рівноцінні мені) [Kesten 1999: 26].

Безсумнівно, у питаннях віри Кестен був скептичним, у питаннях теології головним чином – скептиком, правда без розчарування. Коли хоронили труну з Еріхом Кестнером, він був з найближчими родичами біля труни і проголосив

надгробну промову. Так дотримувався Кестен толерантності.

У праці «Im Echo der Kritik» (У відлунні критики) німецький дослідник Гергард Брак з метою аналізу рецепції творчості Германа Кестена зробив огляд газетних статей, починаючи від 1950 року і наголосив на подібності заголовків: «Moralist und Wortkünstler» Мораліст і митець слова („Süddeutsche Zeitung" 1950); „Humor der Distanz" - Гумор дистанції („Die Zeit" 1950); „Der getarnte Moralist" – Замаскований мораліст („Deutsche Rundschau" 1960); „Spötter aus verletzter Moral" – Насмішник пораненої моралі („Reinischer Merkur" 1963); „Die Bundesrepublik eines Humoristen" – Федеративна республіка мораліста („Die Zeit" 1966); „Ich bin ein Moralist" – Я мораліст („Abendzeitung" 1970); «Liebender Rebell, skeptischer Moralist» – Любий повстанець, скептичний мораліст („Stuttgarter Zeitung" 1975); „Ein Humanist mit Skepsis" – Скептичний гуманіст („Neue Zürcher Zeitung" 1980); „Der Moralist im Kaffeehaus" – Мораліст у кав'ярні („Nürnberger Nachrichten" 1985); „Ein Moralist im Cafe" – Мораліст у кафе („Abendzeitung" 1995).

Можна простежувати, що як і в ранніх статтях про Кестена, так і в пізніших знаходимо подібні характеристики – скептик, мораліст, гуморист. Автор логічно допитується: «Чи Кестен взагалі не розвивався, був у віці 30 років повністю сформованим і проповідував одне і те ж впродовж решти свого біблійно довгого життя?» Далі в спогадах знаходимо роздуми: у мистецькому та мовному аспектах Кестен досить сильно вдосконалювався. Розглядаючи чотири його ранні передвоєнні романи про шукача свободи Йозефа Бара: „Josef sucht Freiheit" (Йозеф шукає свободу), „Ein ausschweifender Mensch" (Розпусна людина), „Glückliche Menschen" (Щасливі люди), „Der Schlaraffen" (Шарлатан), Брак слушно зауважує, що всі вони цілком відрізняються один від одного мовним стилем, драматичною композицією. І взявши в руки роман, який Кестен опублікував у віці 72 років, „Mann von 60 Jahren" (Чоловік 60-ти років) і який як психологічний протокол-експеримент розривав на чотири монологи і разом з тим ущільнює розповідь чотирма внутрішніми періодами, можна простежити між тим розвиток покоління, розвиток, що простежується у використанні мови.

З іншого боку, Кестен залишався все своє життя вірним

тому, що він добре усвідомив ще як випускник Нюрнберзької гімназії: тому гуманістичному погляду на світ, який вимагає від індивіда, від суспільної істоти, суспільної участі в інтересах суспільства, проте водночас політичної розсудливості (Кестен — мораліст і скептик); і тому віддаленому погляду на світ, який свідомо виключає панібратські стосунки з суспільством, та чия дистанція уможлиблює лише гумор як розуміння світу (Кестен — скептик і мораліст). У цій послідовній позиції з тим вбачається разом розвиток.

Йозеф Рот написав про 29-річного Кестена, що він «з нагромадженим досвідом, який загалом вважають заслугою «зрілості», що поєднаний з привабливим нетерпінням молодості, здобув рацію. Він зятятий і розумний» [Brack 2000:108].

Літературна кар'єра Кестена розпочалася лише незадовго до того, а вже обіцяла успіх. Його перший твір «Йозеф шукає свободу» викликав позитивну критику, наступний його твір „Розпусна людина" був теж схвалений маститими критиками. Йозеф Рот констатував про Кестена: «Автор не має, як всі інші добрі автори, жодної сентиментальності. Подібно відгукувався Вальтер Бенджамін: „Необхідно про Кестена сказати: це незважання на стиль відшліфовується його настроями». Тоді була розпочата нова літературна епоха, „Neue Sachlichkeit" — „Нова сутність" (варіант неокласицизму), і поряд із Еріхом Кестнером Герман Кестен вважався їхнім головним представником.

Герман Кестен був найвеселішим німецьким письменником ХХ століття. У його творах простежується веселий сміх, вони сповнені життєвою енергетикою. Ця ідентифікація з життям характеризує Кестена та його твори. Кожне написане ним речення актуальне сьогодні і буде актуальним і через сто років, а тому творчість Кестена потребує ґрунтовного дослідження.

Література: *Стецюк 2009:* — Стецюк О.А. Герман Кестен — уродженець Тернопільщини у контексті світової літератури // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки. Частина II. Випуск № 3 (166). — Луганськ: Вид-во «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2009. —

C.151 – 158; *Мокрій 2001*: – Мокрій Ю. Герман Кестен – наша історія // Підволочиськ. Короткий ілюстрований історичний нарис. – Підволочиськ – Київ: Поліграф книга, 2001. – С. 154 – 160; *Brack 2000*: – Brack Gerhard. Im Echo der Kritik. In: „Ich hatte Glück mit Menschen“. Zum 100. Geburtstag des Dichters Hermann Kesten. Texte von ihm und über ihn. Hg Buhl Wolfgang, Ulf v. Dewitz.- Nürnberg: Tümmels Buchdruckerei und Verlag GmbH, 2000. –S. 107 – 122; *Kesten 1999*: Kesten Hermann. Mit Menschen leben. Ein Nürnberger Lesebuch. Herausgegeben und mit einem Vorwort versehen von Wolfgang Buhl. — Cadolzburg: ars vivendi verlag, 1999. – 216 s.; Ulf von Dewitz 2000: Ulf von Dewitz. Herkunft – Kindheit – Jugend. In: „Ich hatte Glück mit Menschen“. Zum 100. Geburtstag des Dichters Hermann Kesten. Texte von ihm und über ihn. Hg Buhl Wolfgang, Ulf v. Dewitz.-Nürnberg: Tümmels Buchdruckerei und Verlag GmbH, 2000. – S. 25 – 54; Weber 2001: Weber Hendrik. Zeitdiagnostik in Hermann Kestens Roman Der Scharlatan. Hausarbeit im Rahmen der Ersten Staatsprüfung für das Lehramt an Gymnasien, <http://www.lili.uni-osnabrueck.de>

Герман Кестен как литератор и личность: рецепция и трансформация.

В статье рассматривается жизненный и творческий путь немецкого писателя 20 века Германа Кестена. Анализируются личностные и литературные особенности Кестена сквозь призму рецепции и трансформации.

Ключевые слова: Герман Кестен, литература Германии, литературная эпоха, неоклассицизм, рецепция.

Ольга Чик, асист. (Кременець)

ББК 83.3 (4) – 3

УДК 82.091

Художнє втілення моделі соціальної взаємодії «батьки-діти» в українському та німецькому реалістичному романі другої половини ХІХ століття

У статті аналізується проблема художнього втілення